

VLOGA EMILA KORYTKA PRI SPOZNAVANJU SLOVENSКИH PESEMSKIH PRAKS

MARIJA KLOBČAR

Objavljanje ljudskih pesmi je v času romantizma postalo pomemben referenčni in reprezentančni okvir za izražanje nacionalnosti. Na Slovenskem se je v 30. letih 19. stoletja v zbirateljska prizadevanja vključil Poljak Emil Korytko. Svoje poglede je oblikoval v poljski etnološki šoli, slovensko ljudsko izročilo pa je želel predstaviti v primerjalnem okviru slovanskih kultur. Načrt je začel uresničevati s pripravo zbirke Slovenske pesmi krajnskega naróda. Prispevek skuša ovrednotiti Korytkova prizadevanja za objavo slovenskega ljudskega pesemskega izročila, odgovoriti na vprašanje, kako je Korytku uspelo, kar ni njegovim predhodnikom, in analizirati Korytkova opažanja pesemskih praks na Slovenskem, ki so bila pristransko ovrednotena zaradi ocen Stanka Vraza.
Ključne besede: Emil Korytko, slovanstvo, zbirateljski koncepti, ljudske pesmi, pesemske prakse

*The publication of folk songs during the Romantic era became an important referential and representational framework for expressing nationalism. In the 1830s, the Polish nobleman Emil Korytko joined the collection efforts in Slovenian territory. Korytko's perspectives were shaped in the Polish ethnographic school, and he wished to present Slovenian folk heritage in the comparative framework of Slavic cultures. He started carrying out this plan by preparing his collection *Slovénske pésmi krajnskega naróda* (*Slavic Songs of the Carniolan Nation*). This article evaluates Korytko's efforts to publish Slovenian folksong heritage, addresses how Korytko succeeded where his predecessors had not, and analyzes Korytko's observations of song practices in Slovenian territory, which were evaluated with bias as a result of Stanko Vraz's views.*
Keywords: Emil Korytko, Slavic culture, collection concepts, folk songs, song practices

Pri presoji zbirke ljudskih pesmi *Slovénske pésmi krajnskega naróda* (*Slovenske pesmi krajnskega naróda*, Korytko 1839–1844),¹ ki jo je uredil Emil Korytko in je izšla po njegovi smrti, je bilo pogosto v ospredju predvsem Korytkovo razmerje s Stankom Vrazom in njegovim zbiranjem pesemskega izročila. Veljalo je, da Vraz »[p]o kakovosti gradiva in jasno izraženi vseslovenski zasnovi odločno vodi« ([Matičev] 1970: VIII). V ozadju te presoje je bila tudi ocena, s katero je Korytkovo delo v uvodu k zbirki *Narodne pésmi ilirske* označil Stanko Vraz. Ta je Korytku priznaval prvenstvo pri izdaji pesemskega izročila na Kranjskem, hkrati pa mu je očital neustrezen pristop pri zbiranju oziroma objavljanju:

On došavši god. 1837 u Ljubljano prigarli celom dušom taj posao, zato upravi na Krajnce proglas jedan (vid. Ilirisches Blatt Nr. 23. 1838), u kojem on obeća, da će sve blago na narodnom polju sakupiti. [...] Ima bo rukopis njegov mnogo krivih (njemu za narodne podmetnutih) pëshnih, - a od ostalih su mnoge izkrivljene, i izpopačene polag posebnih načelah, pa sve prikrojene polag kojekakvih pravilah jednostranih slovničarah. (Vraz 1839: XII)

¹ V nadaljevanju besedila navedeno kot SPKN, številka zvezka in leto izdaje (npr. SPKN 1. 1839).

Leta 1972 je z analizo Korytkovih člankov, objavljenih v nemškem jeziku, v prvi številki novega zbornika *Traditiones* na Emila Korytko in na njegovo delo med Slovenci opozoril etnolog Vilko Novak (1972). Desetletje po Novakovi predstavitvi je bila javnosti širše predstavljena Korytkova korespondenca (Korytko 1983a, 1983b; Stanonik in Jež 1985). Pogled na Korytkovo delo pa se je od Vrazove ocene oddaljil tudi v folkloristiki: obveljalo je, da je bil Korytko »po svojih narodopisnih nazorih modernejši od Vraza in bolj razgledan« (Kumer 1996: 20). Ob tem ostaja neodgovorjeno vprašanje, zakaj je Korytku uspelo to, česar dotlej domači zbiralci niso zmogli, torej izdati zbirko slovenskih ljudskih pesmi, in kaj vse so prinesla izdaja te zbirke in Korytkova opažanja pesemskih praks na Slovenskem. Upoštevanje Korytkovih pisem domačim (Korytko 1983b; Stanonik in Jež 1985), analiza zbranih pesmi (SPKN) in pretres Korytkovega vabila k zbiranju s stališča pesemskega izročila, posebej pa njegovih presoj zbranega gradiva, ki jih je predvidel za uvod k zbirki ljudskih pesmi, pa nam ponujajo nove možnosti za razumevanje Korytkove vloge in za njeno ovrednotenje.

KORYTKOVO IZGNANSTVO V LJUBLJANI IN NJEGOVI NAČRTI ZA ZBIRANJE IZROČILA

Emil Korytko je bil iz vzhodne Galicije, avstrijskega dela nekdanje Kraljevine Poljske, izgnan zaradi suma, da pripada organizaciji, ki hoče spremeniti režim in zbudati narodnega duha med mladino (Mrak 2013). Politični izgon v Ljubljano je zanj pomenil začetek povsem nove poti. Kljub prizadetosti ob politični obsodbi in izgonu iz domovine je Korytko 28. decembra leta 1836, še pred prihodom v Ljubljano, pisal materi: »Mama moja, ne vdajaj se žalosti, vse hudo je težje, dokler je še daleč, ko je blizu, pa včasih ni več tako hudo in je celo koristno« (Korytko 1983b: 29). Kaj je prineslo njegovo izgnanstvo v Ljubljani zanj in za Slovence, odkrivamo še danes.

Emil Korytko je bil plemiški sin, človek z dostojanstvom in veliko osebno odgovornostjo. S to držo je sprejel izgon v Ljubljano, čeprav se je zaradi ujetosti v ljubljansko provincialnost (prim. Kidrič 1910: 490–496) in zaradi pomanjkanja ves čas spoprijemal z velikimi stiskami, ki jih je v svojih pismih razkrival domačim (Korytko 1983a). Kot dobro vzgojen mladenič je Korytko čas izgnanstva v Ljubljani želel koristno izrabiti, saj ga je dolgočasje tako obremenjevalo (Korytko 1983b: 51), da sta s prijateljem Bogoslavom Horodyskim, s katerim sta bila skupaj v izgnanstvu, razmišljala o prošnji za premestitev v Gradec ali v Prago (Nav. delo: 56). Ostala sta v Ljubljani, ob tem pa je Korytko skušal izrabiti vsako priložnost za izobraževanje in opazovanje življenja in gospodarjenja; s poročanjem o napredku gospodarstva in s pošiljanjem sadik in semen je ob tem želel čim bolj pomagati domačim (Nav. delo: 63, 86). Bil je namreč pozoren tudi na tista področja življenja, ki so vodila k napredku v materialnem pogledu, kar razkriva gospodarsko odgovorno vlogo plemiškega stanu.

Hkrati je njegovo zanimanje usmerjala etnološka izobrazba, na katero je vplival predvsem študij na Filozofski fakulteti v Lvovu. S to širino je zaznaval drugačnost dežele, kamor je bil poslan, in ugotavljal razloge za razlike. Že dva meseca po prihodu v Ljubljano je staršem s to držo predstavil enega od ritualov v Ljubljani, kjer je zaradi prepovedi izletov na deželo preživel večino časa:

Preteklega pustnega torka so pokapali pusta. Množica našemljenih ljudi je vlekla slamnato lutko po ulicah med rajanjem in krikom, plesom, glasbo in norčijami, dokler niso na koncu v joku in stoku prišli k vodi in ga med requiemom položili v vodo – italijanski običaj. (Korytko 1983b: 40)

Korytko se je hitro vključil v življenje v Ljubljani (prim. Kidrič 1910; Novak 1972, 1986) in ga hkrati z zanimanjem opazoval, njegovo zanimanje pa je veljalo tudi značilnim oblikam ustvarjalnosti. V svojih ocenah je bil kritičen, kritičnost pa je v ljubljanskem okolju zaznaval tudi sam: tako je, na primer, dobra dva meseca po prihodu v Ljubljano, 9. aprila 1837, staršem v pismu poročal o družbenokritičnem pesništvu, o navadi, da so v Ljubljani po zidovih lepili satirične pesmi, imenovane paskvili: »V vsakem kraju vlada drugačna manija – tukaj je to paskvilomanija. Od kar sva prišla sem, je bilo že pet paskvilov na ženske in moške. Na novo je izšlo veliko podob« (Korytko 1983b: 49).² S pozornostjo do življenja je Korytko tako izražal izredno širino, s tem pa je opozarjal tudi na nekatere značilnosti, ki so bile doslej v folkloristiki povsem prezrte.

Že iz osebnih zapisov staršem je razvidno, da je Korytku izjemno izostrila pogled primerjalnost, ki je usmerjala njegovo pozornost v vseh pogledih. Širino njegovega opazovanja sta ob tem določala njegova izobrazba in plemiški rod: kot plemiški sin si je prizadeval za vsestranski napredek in razvoj, ta razvoj pa je bil v duhovnem smislu odvisen tudi od upoštevanja ljudske kulture.

Prav pisma staršem, v katerih je tožil o težavah v Ljubljani in o dolgotrajnem, kažejo na to, da se je Korytko preučevanja slovenske ljudske kulture lotil tako iz osebnih razlogov kot iz potreb, ki jih je zaznal v družbi. Z zbiranjem pesmi je začel takoj, ko je začel spoznavati novo okolje. To je omenil v pismu staršem 24. junija 1837, in sicer v opisu kresovanja:

Danes je velik praznik sv. Janeza. Po vseh hribih in gričih domačini kurijo ognje. Dekleta pojejo kranjske pesmi (ki jih zbiram), se veselijo, dobrikajo, ljubijo. Običaj prižiganja kresov (naše kresovanje) obstaja med ljudstvom domala povsod po Evropi, predvsem slovanskim in gotskim. (Korytko 1983b: 61)

² Šlo je za navado, da »so po mestnih zidovih lepili pesmi s satirično vsebino, namenjene raznim osebnostim, npr. guvernerju, policijskemu direktorju ali komu drugemu. Znan primer takšne literature je Prešernova 'Nebeška procesija'« (prim. Prešeren 1971: 121–124).

Najpomembnejše osmišljenje Korytkovega bivanja v Ljubljani je prinesla možnost, da se vključi v takšno odkrivanje ljudske kulture Kranjske, ki bo koristno za ves slovanski svet. Svoje poslanstvo je namreč našel v primerjalni obravnavi slovanskih kultur, prikaz kulture Slovencev pa je bil del tega načrta. Staršem je 15. julija 1837 pisal: »Sam sem se z vso dušo posvetil slovanstvu. Upam, da bom na tem področju napravil kaj splošno koristnega« (Korytko 1983b: 65). V enem od svojih zadnjih pisem staršem, 1. avgusta 1838, je to povedal z besedami: »Za poklic sem si izbral slovanstvo « (Korytko 1983b: 101).

Korytkova odločitev za slovanstvo je bila del širših prizadevanj, ki so se na Slovenskem od sredine leta 1837 povezovala predvsem z odmevi prvega Kollárjevega spisa o slovanski vzajemnosti. Spis je bil po objavi v praškem listu *Ost und West* 27. januarja 1838 označen kot prispevek, »kjer se izpodbujajo zlasti mladi slovanski literatje vseh slovanskih rodov, da se začnejo pridno učiti sorodnih dijalektov ter obračajo vedno svojo pozornost na literarne produkte vseh slovanskih rodov« (nav. po Kidrič 1910: 558). Zavzetost za slovanske ideje je bilo po izdaji tega dela čutiti predvsem med Poljaki, Korytko pa se je z njimi seznanil v Ljubljani, in sicer prek Vraza in Prešerna (Prav tam). Vrazovo navdušenje nad Kollárjem (Jež 2016: 170) je s tem vplivalo na dvojce vzporednih prizadevanj za objavo slovenskega pesemskega izročila, na Vrazovo in Korytkovo.

V okviru tega razumevanja narodnega se je torej Korytkov odnos do slovenstva oblikoval kot odnos do slovanskega rodu, s katerim ga povezuje sorodni »dijalekt«. Predstavitev slovenske ljudske kulture je Korytko nameraval vključiti v delo *Słowiańszczyzna* in jo predstaviti kot del skupne slovanske kulture. Kot prvi korak na poti do tega cilja si je zamislil zbirko *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*.

Pripravo na izdajo zbranega gradiva sta spremljala dva pomembna Korytkova spisa, in sicer vabilo za zbiranje narodopisnega gradiva in interpretacija pesemskega gradiva, prvotno mišljena kot predgovor k izdaji ljudskih pesmi *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*. Objava obeh prispevkov v ljubljanskem listu *Illyrisches Blatt* in v praškem, Slovanom naklonjenem listu *Ost und West* kaže na to, da je Korytko svoje delo namenjal tako Slovincem, pri katerih je ugotavljal veliko zamudništvo, kakor Slovanom, ki bi s tem spoznali pomemben del svoje kulture.

Prvi prispevek kaže na široko obzorje, ki ga je Korytku omogočila poljska etnološka šola. Gre za vabilo „Den Freunden des Slawenthums in Krain“, objavljeno v *Illyrisches Blatt* 23. junija 1838 in mesec pozneje ponatisnjeno v praškem listu *Ost und West* (več Novak 1972: 28–31). Ta poziv je prvi sistematični vprašalnik za raziskovanje ljudske kulture na Slovenskem (Novak 1986: 144–149). Korytko je teme, ki so ga zanimale, strnil v dvanajst točk; tematsko je zajel šege, plese, glasbo, verovanje in ljudsko znanje, ljudsko zdravilstvo, pesmi, pripovedništvo, noše in družbene odnose, predvsem v družini (Korytko 1838a; Novak 1983: 144–152; Stanonik 2012: 158). Zbirateljsko delo, ki bi sledilo temu načrtu, naj bi omogočilo narodno in kulturno zgodovino Kranjske, prvi del tega načrta pa je bila izdaja ljudskih pesmi.

KORYTKOVE PRIPRAVE NA ZBIRANJE PESEMSKEGA IZROČILA IN NJEGOVA INTERPRETACIJA PESEMSKIH PRAKS NA OSREDNJSLOVENSKEM OBMOČJU

S folklorističnega stališča je potrebno ovrednotiti priprave na zbirko, zbiranje in objavlanje ter interpretacijo pesemskih praks, s katerimi se je Korytko srečeval, in sámo zbirko *Slovenske pesmi krajskiga naróda*; pri tem je zbirko treba ovrednotiti tako po tem, kar je bilo končno vključeno v izdajo, kot po tem, kar je bilo za objavo pripravljeno.

Odločitev za to, da bo najprej predstavljeno pesemsko izročilo, je bila pragmatična, ob samem zbiranju izročila pa je Korytko v razumevanju kulture ohranjal izjemno širino. Njegov pogled na življenje je bil namreč celosten in značilnosti ljudske kulture so bile le del značilnosti vsakdanjega življenja in kulture dežele, kjer je preživel svoje izgnanstvo.

Izdaja pesemskega izročila je bila po Korytkovem prepričanju potrebna tem bolj zato, ker je pri Slovencih v odnosu do izročila čutil veliko zamudništvo (Korytko 1983b: 78). Dotedanje zbirateljsko delo Čbeličarjev, ki je prineslo posamične objave ljudskih pesmi, namreč ni moglo ustrezno predstaviti slovenskega ljudskega pesemskega izročila. Načrti za objavo Smoletove zbirke, leta 1833 predvidene za izid v Pragi (Novak 1986: 154), so propadli, usode zbirke ljudskih pesmi z melodijami, ki jih je leta 1819 v Ljubljani zbralo Filharmonično društvo, pa verjetno nihče ni poznal. Zbirka, le delno ohranjena, je namreč pristala na Dunaju ([Matiččetov] 1970: VII).

Emil Korytko je razmere v Ljubljani, ob tem pa tudi odnos do izročila, spoznaval v obsojenosti na gibanje znotraj ljubljanskih mestnih meja (Korytko 1983b: 34), prekinilo ga je lahko le guvernerjevo dovoljenje za izlete v okolico (Korytko 1983b: 63). Pri pripravi zbirke je bil od sredine julija 1837 do sredine julija 1838 zaradi prepovedi izletov na deželo (Kidrič 1910: 687) odvisen le od pomoči Franceta Prešerna, ribniškega graščaka Jožefa Rudeža, profesorja Franca Serafina Metelka, župnikov Matevža Ravnikarja - Poženčana, Jakoba Dolenca, Jurija Plemla in kaplana Jožefa Orešnika (Novak 1986: 158). Posredništvo, ki ga je Korytko potreboval tudi zaradi neznanja slovenskega jezika, je zbrano gradivo oropalo širine, s katero je Korytko razkrival kulturo (prim. Kidrič 1910 : 685–686).

To omejitev je vsaj deloma presegel z obiski nekaterih krajev – Vodice, Idrije, Bleda in Ribnice. Predvsem na potovanjih po deželi je, kot je poročala Chrobotova hči Luisa Pesjakova, »trudoljubivo nabiral zaklade naših narodnih svetinj« (Pesjak 1886: 677) in se v srečanjih z domačini seznanjal z različnimi podobami kulture (Kidrič 1910: 685). V neposrednih stikih z življenjem na deželi se je izrazilo tudi Korytkovo kritično opazovanje: 16. julija 1838, ko je dobil dovoljenje za izlete po deželi, se je udeležil žegnanja v Dravljah. Naslednji dan je materi poročal, da zatiranje glasbe in plesa, ki ga je izvajala duhovščina, ni povečalo moralnosti, temveč se je zaradi tega povečalo pijančevanje (Korytko 1983b: 98).

Širina Korytkovega opazovanja je bila povezana tudi z njegovimi metodami dela oziroma zbiranja ustnega izročila. Drobnopričevanje, razvidno iz Korytkovega pisma staršem 18. septembra leta 1838, kaže na to, kako pomembno se mu je zdelo opazovanje z udeležbo:

»Ko sem bil zadnjič na deželi, sem mlatil in oral, da bi se naučil tudi tega. Bilo je le za šalo, zaradi igre, da bi ljudi pripravil do govorjenja in petja« (Korytko 1983b: 104). Za svoj veliki cilj in za dobro slovanstva in Slovencev je bil pripravljen z ljudmi deliti vsakdanja opravila, da bi se jim čim bolj približal in od njih zvedel čim več.

Za razkrivanje Korytkovega pogleda na slovensko pesemsko izročilo in na pesemske prakse pa so najpomembnejša Korytkova besedila, ki so bila med julijem in novembrom 1838 objavljena v časnikih *Illyrisches Blatt* in *Ost und West*. Obvestilo o zbirki je s sorodnima naslovoma objavil v obeh: v ljubljanskem listu *Illyrisches Blatt* kot „Slowenische Volkslieder aus Krain“ (Slovenske ljudske pesmi s Kranjskega, Korytko 1383b), v praškem listu *Ost und West* pa z naslovom „Sammlung krainerischer Volkslieder“ (Zbirka kranjskih ljudskih pesmi, Korytko 1838c). Praški prispevek, ki je tudi vsebinsko nekoliko drugačen, je bil za objavo pripravljen pred ljubljanskim. Razlike v naslovih teh naznanil nakazujejo razumevanje naroda: praški prispevek namreč govori o kranjskih pesmih, ljubljanski pa o slovenskih (Novak 1986: 156).

Napovedi zbirke, objavljeni v omenjenih listih, sta razkrivali Korytkovo razumevanje vloge pesemskega izročila. Kakor je 28. julija leta 1838 pojasnil v oglasu v *Illyrisches Blatt*, so bile pesmi izjemno pomembne za razkrivanje slovanskega duhovnega sveta. Slovanstvo je bilo namreč pomemben usmerjevalec izdaje.

Ne dvomim, da bodo ljudske pesmi, ki bodo izšle, ugajale v vsem slovanstvu, ker jih označujejo isti splošno slovanski duh, isto globoko čustvo in isti krepki jezik, ki tako zelo odlikujejo slovansko ljudsko pesništvo. – Značaj, jezik, bajke in ljudsko pesništvo vseh slovanskih rodov so si med seboj tako sorodni, tako med seboj prepleteni, da je moč eno razložiti, dopolniti in izoblikovati le z drugim. Vse to dokazuje neovrgljivo o notranji zvezi, vzajemnosti in resničnem obstoju vzvišenega, vélikega in celotnega v slovanstvu! – Kako daleč je Kranjska od dežele Poljakov, Čehov in Rusov, – kako majhna je skupnost Kranjcev z njim tako tesno sorodnimi Srbi in vendar najdemo v ljudskih pesmih s Kranjskega ne le isti ton, istega duha in isto čustvo, marveč pogosto tudi isto pripoved (vsebino) – Dovolj priporočila za Slované! (Korytko 1838b: 118; Novak 1972: 39)

Oglas ni izšel le v časopisju, temveč je bil predstavljen tudi z uradno in konzistorialno okrožnico. Razširjanje povabila je bilo priznanje Korytkovemu delu, omogočilo pa je izreden odziv. V pismu staršem 24. junija 1838 je Korytko priznal: »Dobivam goro gradiva. Celo guverner je pohvalil in podprl mojo zamisel.« (Korytko 1983b: 95)

Po dobrem letu dni bivanja v Ljubljani je imel prvi del pesemskega gradiva že pripravljen za cenzuro (Korytko 1983b: 85). Za razvrstitev pesmi ni imel zgleda (Novak 1983: 154). V ospredje je postavil obredne pesmi, iz česar je razvidno, da je prav v obrednih pesmih čutil največjo moč za osvetlitev preteklosti, hkrati pa je v njih videl bližino z drugim slovanskim izročilom. V tem se je tudi razločeval od Vraza, ki je po srbskem zgledu v ospredje postavil

pripovedne, in sicer junaške pesmi. Korytko je nameraval v objavo vključiti notne zapise in ilustracije (Korytko 1983b: 105), zbirko pa naj bi spremljal predgovor.

Načrtovani predgovor z naslovom „Ein Wort über das Volkslied in Krain“ (Beseda o ljudski pesmi na Kranjskem) ni bil vključen v zbirko, temveč je v treh delih izšel v *Ost und West* (Korytko 1838č, 1838d, 1838e). V njem je Korytko vnovič interpretiral pomen zbiranja pesemskega izročila in vlogo pesmi pri razumevanju »psihologije, filozofije in zgodovine ljudstva«. Pesmi po Korytkovem mnenju razkrivajo »duhovno pot naroda« in »zgodovino ljudstva, kolikor so zgodovinska dejstva vplivala na stanje ljudstva«, predvsem pa so pesmi »izročila sive davnine«: »Zato mislim, da bi bilo moč iz mišljenja, iz šeg, navad, nravi, pesmi in bajk zasnovati naravno filozofijo, ki bi ne dajala le pomembnih pojasnil, marveč bi tudi mnogo bolj koristila kot pa nakopičeni zvezki filozofemov« (Korytko 1838č: 365–366; Novak 1983: 162–164).

Korytko je opazal tudi spreminjanje pesemskega izročila, ob tem pa je spregovoril o nasprotju med starimi in novimi pesmimi:

Med vsakim ljudstvom so starejše in novejše pripovedke, torej tudi starejše in novejše pesmi. Tu na Kranjskem se le-te med seboj močno razlikujejo. – Stare so navadno pripovedne, slikovite, se nanašajo na kako slavnost ali kako šego. Jezikovno so čiste in krepke, nasprotno pa so nove glede vsebine lirske in erotične in pogosto z nemškimi besedami pomešane. (Korytko 1838e; Novak 1983: 164)

Z novejšimi pesmimi je najverjetneje mislil na tisto ustvarjalnost, ki se je povezovala s plesom štajeriš, torej na erotične štirivrstičnice. V nadaljevanju je namreč pojasnil, da imajo te pesmi »raznovrstne mere; ena od najpomembnejših je amphybrachus«, za napev pa zapisal, da je »poskočen, vesel, plesen« (Korytko 1838e; Novak 1983: 164).

Glede na to da melodije pozneje niso bile vključene v zbirko, je izjemno dragocen tisti del načrtovanega predgovora, v katerem je Korytko pesemske prakse oziroma nasprotje med starimi in novimi pesmimi označil z glasbenega stališča:

Stare imajo navadno neko posebno obliko in napev – pričenjajo se povečini s stoji, stoji beligrad, so ponavadi v 5- ali 4-stopnih jambih ali trohejih, kot srbske (težko je razlikovati) in jih pojejo v molskem tonu. – Melodija je podobna rusinskim (glej Lipinskega zbirko napevov k ljudskim pesmim, ki jih je zbral Vaclav Olesko, od št. 107–130). (Korytko 1838e; Novak 1983: 164)

Korytko je ob tem predstavil tudi razlike med pesemskimi praksami starejše in mlajše generacije in sprejemanje novih pesmi:

Stare pesmi so, ker jih ohranjajo le stari, mladi pa jih celo zasramujejo, še ohranile svojo splošnost (skupnost) v napevu. – Arije novih pesmi pa poljubno spreminjajo

in menjavajo. Nobena ne ostane dolgo v modi, druga drugo izrivajo.« (Korytko 1838e; Novak 1986: 164)

V tem je razkril glavne značilnosti tedanjih pesemskih praks na osrednjeslovenskem območju in njihove medsebojne razlike, ki v slovenski etnomuzikologiji še niso bile ovrednotene.

SLOVENSKE PESMI KRAJNSKIGA NARŌDA

Veliko večje pozornosti kot ta analiza je bila deležna objava zbirke ljudskih pesmi. Korytko je 20. junija 1838 cenzuri predložil tri zvezke s 37 pesmimi in 73 »vižami« (Novak 1986: 153), s čimer so se začele neposredne priprave na objavo. Zapisi melodij so imeli torej za Korytko velik pomen. Še pred objavo interpretacij pesmi v *Ost und West*, 18. septembra 1838, je Korytko poročal staršem: »Tisk je skoraj do polovice končan, a kaj mi pomaga, ko ga še ne morem odkupiti. Izšla bosta dva dela, vsak po 12 pol. V vsakem delu dobo 3 podobe, v drugem pa tudi note« (Korytko 1983b: 105).

Ko so bile pesmi že v cenzuri, Korytko pa je za cenzuro pripravljal še spis o »običajih, praznovernih, svatbah, medicini itd.,« je staršem v pismu zapisal: »Le to me pomirja, da sem za Kranjce storil vse, kar je bilo v moji moči, in da v svojem mestu ne bodo drugega kot dobro govorili o Poljaku izgnancu.« Hkrati se je sramoval, da je moral zaradi materialne stiske starše prositi za pomoč. »Prosjal bi, če bi me ne bilo sram – da bi Vam bilo laže« (Korytko 1983b: 91).

Zbirka je izšla po Korytkovi smrti, v uredništvu Mihe Kastelca in Jurija Kosmača (Novak 1986: 173). Naslov zbirke v primerjavi s predhodni poimenovanji – Kranjske narodne pesmi, Kranjskega naroda narodne pesmi – (prim. Novak 1972: 34) izraža različne poglede na razumevanje naroda v tem času (več Pisk 2013: 114–115). Ovitek in predlist drugega, tretjega in četrtega zvezka pa kažejo na to, da razumevanje naroda tudi po izidu zbirke ni bilo enotno: ovitki teh zvezkov imajo naslov *Pesmi krajnskiga naroda*, predlisti pa *Slovenske pesmi*.

Pesmi niso izšle v dveh zvezkih, kakor je Korytko načrtoval, temveč v petih, med njimi pa v tipološkem pogledu ni vrednostne razvrstitve. Iz pesmi, ki jih je objavil, je moč razbrati njegovo razumevanje življenja in podobo slovenske družbe tistega časa, čeprav se je, kot pravi, omejil na pesmi, ki jih mladi rod ne poje več (Korytko 1838e; Novak 1983: 165).

V prvem zvezku so v ospredju obredne pesmi: v skladu z vprašalnico o slovenskem ljudskem izročilu (Korytko 1838a) so na prvem mestu ženitovanjske pesmi, sledijo pa jim nekatere druge obredne pesmi – novoletne kolednice, pripovedna pesem o kresovanju in prošnja za lepo vreme. Poleg kratkih ljubezenskih štirivrstičnic in drugih pesmi prvi zvezek prinaša tudi številne pripovedne pesmi (SPKN 1. 1839). V drugem zvezku je poleg pripovednih pesmi, imenovanih »balade in romance«, ki so bile že od Čbeličarjev naprej deležne posebne pozornosti, zanimiv del z naslovom z naslovom »fantovske pesmi«. Teh

pesmi ni nihče ne prej ne pozneje obravnaval posebej. Med njimi sta poleg izpovednih tudi dve pripovedni pesmi, in sicer pesem »Pobič ubit« in »Mežnarski fant iz Moravč« (SPKN 2. 1840: 93–97). Korytko je s tem opozoril na to, da so fantje peli tudi pripovedne pesmi (več Klobčar 2017). Čeprav je Korytko dajal prednost starejšemu gradivu, je že v drugo zbirko uvrstil tudi t. i. kratke pesmice, torej ljubezenske štirivrstičnice, pregovore, napise mesecev, pivske pesmi in zdravice (SPKN 2. 1840: 109–142).

Tipološko zelo raznovrsten je tudi tretji zvezek: poleg t. i. balad in romanc (SPKN 3. 1841: 5–55) vnovič prinaša obredne pesmi, in sicer svatbene, ustrezno ločene glede na vlogo v šegi, fantovske pesmi, večinoma izpovedne, pivske pesmi in zdravice, od katerih so nekatere žive še danes, in nekatere druge pripovedne pesmi (Nav. delo: 56–112). Balade in romance prinaša tudi četrti zvezek, in sicer tudi pesmi o Kralju Matjažu in Pegamu in Lambergarju (SPKN 4. 1841: 5–19), ki sta imeli pozneje za Slovence posebej reprezentativni pomen. Posamične pripovedne pesmi, ki so se odzivale na nekatere aktualne dogodke in pozneje niso bile uvrščene v reprezentativni izbor slovenskih ljudskih pesmi, so tudi med tipološko zelo raznovrstnimi pesmimi v nadaljevanju. Raznovrstnost je značilna tudi za peti zvezek, ki med drugim vsebuje »legende, elegije in druge take pesmi« (SPKN 5. 1844: 5–36), vključno z variantama pesmi o lizbonskem potresu (Nav. delo: 26–31). V vsebinsko in tipološko raznovrstnem nadaljevanju je tudi več pesmi s šaljivo in zabavljivo vsebino.

Zbirka *Slovenske pesmi krajnskiga naróda* je, v nasprotju s Korytkovimi načrti, izšla brez not. To je sprožilo krivično obtožbo, da so bile pesmi zapisane po nareku, brez upoštevanja melodij, in popravljene. Obtožba je povsem spregledala Korytkova prizadevanja za sledenje obema načeloma, torej načelu zapisovanja ob petju in prepovedi olupševanja besedil: Korytko je tiste, ki bi ravnali tako, v zadnjem delu načrtovanega predgovora oziroma interpretacije pesemskega izročila, objavljenega v *Ost und West* 21. novembra 1838, posvaril, »naj se ne bližajo temu svetišču« (Korytko 1838e; Novak 1986: 166).

Na to, kar se je dogajalo z zapisi, preden jih je Korytko dobil v roke, sam seveda ni mogel vplivati. Zaplete ob tisku so dopolnili tudi zapleti s črkopisom: obljubljeni tisk v gajici (Novak 1983: 154–155) mu je bil onemogočen, kakor je Korytko zapisal v svojem zadnjem pismu staršem 10. novembra 1838 (Korytko 1983b: 111), v ozadju pa je bilo razhajanje z Gajevimi pogledi (Kidrič 1910: 749).

Zakaj so bili zapisi melodij izključeni iz tiska, ni jasno, še manj pa, kam so se izgubili. Znano je le, da so po Korytkovi smrti njegovi starši njegove »ostaline« prodali (Kidrič 1910: 366). To vrzel vsaj delno zapolnjujejo Korytkova etnomuzikološka opažanja, ki omogočajo sklepe o pesemski ustvarjalnosti na Slovenskem v preteklih stoletjih in o njeni vlogi v obveščanju o novicah (več Klobčar 2014).

POMEN KORYTKOVEGA DELA ZA RAZKRIVANJE SLOVENSKEGA LJUDSKEGA PESEMSKEGA IZROČILA

Korytkova prizadevanja za objavo slovenskega pesemskega izročila niso pomembna samo s tem, da smo Slovenci po njegovi smrti dobili prvo zbirko pesemskega izročila, temveč zaradi objav, s katerimi je zbirko pripravljal, osmišljaj in interpretiral.

Objavljanje ljudskega izročila je bilo za Korytka le del odstiranja kulture naroda: ljudsko kulturo je namreč razumel celostno, v tesni prepletenosti z drugimi vidiki kulture. Objava pesmi je bila zanj le prvi korak na poti do cilja. Celostni vidik ga je usmerjal tudi pri interpretaciji povezav med slovanskimi narodi: z objavo slovenskega ljudskega izročila zato ni pomagal le Slovincem, temveč vsem Slovanom. S tem se je po njegovem prepričanju začela izrisovati celovita podoba kulture, v kateri se posamični deli medsebojno pojasnjujejo in dopolnjujejo.

Korytko ni bil prvi, ki si je na Slovenskem prizadeval za izdajo ljudskih pesmi, bil je pa prvi, ki se mu je to posrečilo. Kot dokazujejo njegova pisma domačim, je bila pri tem poleg njegove etnološke in glasbene izobrazbe pomembna vsestranska in pragmatična plemiška vzgoja, z zbiranjem ljudskih pesmi pa je osmisli tudi svoje politično izgnanstvo. Kot človek s širokim obzorjem in z jasno vizijo je lahko združil zbirateljska iskanja, ki pred njim na Slovenskem niso prinesla sadov.

Izobrazba in pragmatičnost, s katero je kot človek plemiškega rodu povezoval razne vidike življenja in osmišljaj svoje delo, sta razvidna tudi iz besedil, ki jih je med junijem in novembrom 1838 objavljaj v časnikih *Illyrisches Blatt* in *Ost und West*. V prvem besedilu je opredelil preučevanje ljudske kulture, svoj pogled je dopolnil z vprašalnico in ga postavil v širši kontekst, sledila je predstavitev pesemskega izročila, ki ga je zbiral, zadnje besedilo pa je namenjeno osvetlitvi pesemskih praks na Slovenskem. V teh objavah je izrazil moč svoje etnološke izobrazbe in osmisli zbirateljsko delo.

Njegova obsojenost na življenje v Ljubljani je povzročila, da je bilo zbirateljske in raziskovalne pozornosti deležno osrednjeslovensko območje. Zapisovalci pesemskega izročila so se zaradi prepričanja, da je ljudska pesem bolje ohranjena na nerazvitih območjih, pozneje usmerjali predvsem na obrobje, kar Korytkovim objavam daje še večji pomen.

Čeprav je bil Korytko kot politični izgnanec v Ljubljani tujec, v okolico pa je smel le z izrecnim dovoljenjem guvernerja, se je zelo zblížal tako z ljudmi, ki so si prizadevali za objavo slovenskega pesemskega izročila, kot z ljudmi na podeželju, s katerimi je na svojih redkih izletih v okolico prišel v stik. Tudi to kaže na širino njegove izobrazbe in osebnosti. Njegovo delo, vključno z gradivom, ohranjenim v njegovi zapuščini, je kljub fragmentarnosti izjemno pričevalno, ne le za spoznavanje življenja na podeželju, temveč tudi v mestih. Pričevanje o metodah dela oziroma zbiranja ustnega izročila pa kaže na to, kako pomembno se mu je zdelo opazovanje z udeležbo: čeprav je bil plemič, je bil za svoj veliki cilj in za dobro slovanstva in dežele, kamor je bil izgnan, pripravljen prijeti tudi za plug.

Iz objavljenih pesmi, ki jih je Korytko sicer delno tipološko uredil, vendar ni nobenemu tipu pesmi s samo razporeditvijo pripisal večjega ali manjšega pomena, je razbrati njegovo razumevanje življenja in podobo slovenske družbe tistega časa. Velik pomen je sicer namenil obrednim pesmim, in sicer svatbenim. Nekatere od objavljenih pesmi, predvsem pivske in zdravice, so žive še danes, zato Korytkova zbirka omogoča opazovanje kontinuitete, nekatere pa opozarjajo na mednacionalna pesemska prepletanja in na vlogo pesmi kot načina obveščanja. Prav pregled te zbirke kaže, da imajo največjo trajnost ljubezenske in pivske pesmi, pripovedne pa so se ohranjale s posredovanjem folkloristike.

Kot rečeno, pesmi niso bile objavljene z melodijami. Razlog ni znan, prav tako ni jasno, kam so se te transkripcije izgubile. Vrzal vsaj delno zapolnjujejo Korytkova etnomuzikološka opažanja, objavljena v njegovih zadnjih zapisih. Čeprav je s pesmimi želel rekonstruirati slovensko oziroma kranjsko duhovno obzorje in s tem del slovanskega sveta, pri čemer je bila pomembna vsebina pesmi, se mu je zdela zelo pomembna tudi melodična stran. Poudaril je razločevanje med starimi in novimi pesmimi in nakazal pomen molskega načina pri nekaterih starih pesmih, predvsem pri tistih, ki se začenjajo s »Stoji, stoji beli grad«. Njegove ugotovitve še čakajo na etnomuzikološko presojo.

Bil je človek plemenitega rodu in plemenitega duha. Svoje delo, vključno z izdajo slovenskih ljudskih pesmi, je z jasno vizijo usmerjal v bodočnost, v napredek. V isti napredek, ki ga je načrtoval z mislijo na dom, na vrnitev v domovino. Manj kot pol leta po prihodu v Ljubljano, 5. julija 1837, je v pismu staremu pisal o raznih semenih in sadikah, ki jih bo prinesel domov za boljše gospodarjenje, in očetu naročil: »Dobrotni oče, posadi veliko murv, kolikor Bog da, da bomo lahko, ko se vrnem, odprli veliko svilarno, kar malo stane, veliko pa prinese koristi« (Korytko 1983b: 63).

Korytko se ni vrnil v domovino in ni gojil sviloprejk: nit njegovega življenja se je pretrgala zadnjega januarja leta 1839, malo preden je prišel med ljudi prvi zvezek njegove zbirke *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*. Narod, ki mu je dal prvo zbirko ljudskih pesmi, pa ga je na podlagi ocene Stanka Vraza velikokrat napačno sodil. S tem je, vključno z delom, ki ga je zapustil Slovincem, presegel meje svojega časa in meje med narodi.

Korytko pa ni bil velik v tem, kar je storil za Slovence, temveč tudi v tem, česar ni hotel storiti: zbirki *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*, ki so njegov pomemben prispevek k odkrivanju in ohranjanju slovenskega pesemskega izročila, kljub veliki materialni stiski ni hotel napisati posvetila. Guverner, ki mu je dovoljeval izlete v okolico in cenzuriral njegove spise, mu je bil pripravljen dati sredstva za tisk, če bi mu Korytko delo posvetil, Korytko pa je to odločno zavrnil: »Nobenh mecenov! Nobenh dedikacij! Prilizovanje in ponižnost ne bosta nikoli vodili mojega srca niti peresa –« (Korytko 1983b: 99–100). Tako je potrdil veličino duha, ki je spremljal izdajo prve zbirke slovenskih ljudskih pesmi, in dokazal moč neuklonljivosti, ki zmore preseči tudi na videz nepremagljive ovire.

REFERENCE

- Jež, Andraž. 2016. *Stanko Vraz in nacionalizem: Od narobe Katona do narobe Prešerna*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Studi litteraria; 23).
- Kidrič, France. 1910. Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani. *Ljubljanski zvon* 30: 298–306, 364–368, 431–438, 490–497, 552–560, 682–688, 745–754. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NPUJ27RW>
- Klobčar, Marija. 2014. Pesemsko obveščanje in ustvarjanje tradicije. *Traditiones* 43 (3): 87–110. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/Traditio2014430401>
- Klobčar, Marija. 2017. Hidden behind the Transcriptions: Men and Women as Bearers of Slovenian Ballads. V: Marjetka Golež Kaučič (ur.), *What to Do with Folklore?: New Perspectives on Folklore Research*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag (B.A.S.I.S.; 9), 41–55.
- Korytko, Emil, 1838a. Den Freunden des Slawenthums in Krain. *Illyrisches Blatt* 25, 23. 6.: 97–98.
- Korytko, Emil, 1838b. Slowenische Volkslieder aus Krain. *Illyrisches Blatt* 30, 28. 7.: 118–119.
- Korytko, Emil, 1838c. Sammlung krainerischer Volkslieder. *Ost und West* 63, 8. 8.: 259.
- Korytko, Emil, 1838č. Ein Wort über das Volkslied in Krain I. *Ost und West* 89, 7. 11.: 365–366.
- Korytko, Emil, 1838d. Ein Wort über das Volkslied in Krain II. *Ost und West* 90, 10. 11.: 368–369.
- Korytko, Emil, 1838e. Ein Wort über das Volkslied in Krain III. *Ost und West* 93, 21. 11.: 380–381.
- Korytko, Emil. 1839–1844. *Slovenske pesmi krajskiga naróda I–V*. 1839–1844. Ljubljana: Jožef Blaznik.
- Korytko, Emil. NUK, Rokopisna zbirka, Ms 478, 479, 480.
- Korytko, Emil. 1983a. *Korespondenca z rodzinq, I*. Pripr. za tisk Monika Leeming in Henry Leeming. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Korytko, Emil. 1983b. *Korespondenca z družino (1836–1838), II*. Pripr. za tisk Monika Leeming in Henry Leeming. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Kumer, Zmaga. 1996. *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU (ZRC; 12).
- [Matičeto, Milko]. 1970. Predgovor. V: Zmaga Kumer idr. (ur.), *Slovenske ljudske pesmi I*. Ljubljana: Slovenska matica, VII–XXIII.
- Mrak, Andrej. 2013. Emil Korytko in njegovi – veliki podporniki slovenske kulture. <http://www.rtvlo.si/kultura/razglednice-preteklosti/emil-korytko-in-njegovi-veliki-podporniki-slovenske-kulture/324515>, 20. 10. 2017.
- Novak, Vilko. 1972. Emila Korytko nemški članki o slovenskem ljudskem izročilu. *Traditiones* 1: 27–52.
- Novak, Vilko. 1986. *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pesjak, Lujiza. 1886. Iz mojega detinstva. *Ljubljanski zvon* 6 (11): 673–683. Dostopno na: <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-OH2PICVT>
- Pisk, Marjeta. 2013. Ponovno o oblikovanju in razvoju glasbene folkloristike. *Traditiones* 42 (1): 109–123. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/Traditio2013420106>
- Prešeren, France. 1971. *Pesnitve in pisma*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stanonik, Marija. 2012. *Folkloristični portreti iz treh stoletij: Od baroka do moderne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Stanonik, Marija in Niko Jež. 1985. Nekaj folklornih zapiskov iz zapuščine Emila Korytko v NUK. *Traditiones* 14: 109–122.

Vraz, Stanko. 1839. *Narodne pèsni ilirske*. Zagreb: K. P. Ilir. Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja.

THE ROLE OF EMIL KORYTKO IN IDENTIFYING SLOVENIAN SONG PRACTICES

At the end of the 1830s, the Polish nobleman Emil Korytko joined in the collection of Slovenian folk heritage. Korytko was politically exiled to Ljubljana, and he wished to give meaning to his exile by collecting and publishing Slovenian folk heritage. He wanted to present this heritage within the framework of common Slavic culture. His first step toward realizing this goal was planning the collection Slovénlke pèsmi krajnškiga naróda (Slavic Songs of the Carniolan Nation), which he prepared with the assistance of Slovenian collectors.

This collection is not only important as the first collection of Slovenian folksong heritage—it is also valuable because of the songs published in it and because it presents the song heritage of central Slovenia. Just as important as this collection are Korytko's writings, in which he invited Slovenians to collect songs and analyzed the material collected.

Korytko was not the first to attempt to publish a collection of folk songs in Slovenian territory, but he was the first to succeed. As demonstrated by his letters to his family, in addition to his education in ethnology and music, his upbringing as a nobleman played an important role. Equipped with these skills, he was able to bring together collection efforts that had not borne fruit in Slovenian territory before him. His collection work was also based on the texts that he published from June to November 1838 in the newspapers Illyrisches Blatt and Ost und West. In them, he defined and justified the study of folk culture, presented Slovenian song heritage, and shed light on song practices in Slovenia.

Even though Korytko was a foreign political exile in Ljubljana and was allowed to travel in the surrounding area only with the explicit permission of the governor, he formed connections with both collectors of heritage and people in the countryside that he came in contact with during his rare outings. Despite its fragmentary nature, his work, including material preserved in his estate, is exceptionally informative, not only in terms of providing insight into life in the countryside, but in towns as well. Because he was sentenced to exile in Ljubljana, his collection and research focused on central Slovenia.

From his published songs, which Korytko did not typologically categorize, it is possible to identify his understanding of the life and character of Slovenian society of that time. Some of the published songs, especially those about drinking and toasts, are still sung today, and so Korytko's collection makes it possible to see a continuity; others draw attention to the mixing of songs between nations and to the role of songs as a means of spreading information. An overview of

this collection in particular shows that love songs and drinking songs persist the longest, whereas ballads have been preserved though folklore studies.

Due to Korytko's unexpected death, he did not live to see his collection published. It is not clear why the new editor of the songs did not publish them with their melodies, and it is also not clear what happened to the transcriptions of these melodies. This lacuna can at least be partially filled by Korytko's ethnomusicological observations, published in his last writings. In them Korytko emphasized the differences between old and new songs and drew attention to the importance of singing in a minor key for some old songs, especially those that begin with Stoji, stoji beli grad 'There stands a white castle'. These findings were neither noticed nor assessed in Slovenian folklore studies.

*Korytko was a man of noble birth and noble spirit. His work, including the publication of Slovenian folk songs, was steered by his clear vision toward the future, toward progress—toward the same progress that he planned with thoughts of home and return to his homeland. Korytko died on the last day of January, 1839, before he received the decision on his political pardon and shortly before the publication of the first volume of his collection *Slavic Songs of the Carniolan Nation*—a nation that he often incorrectly judged because of Stanko Vraz's views, even though his work for Slovenians transcended the boundaries of his time and the boundaries between nations.*

Dr. Marija Klobčar, višja znanstvena sodelavka, ZRC SAZU,
Glasbenonarodopisni inštitut, Novi trg 2, 1000 Ljubljana;
marija.klobcar@zrc-sazu.si